

КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

В. Г. Редько,

*кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник,
завідувач відділу навчання іноземних мов,
Інститут педагогіки НАПН України,
e-mail: labredko@ukr.net*

У статті автор визначає й обґрунтовує відповідно до компетентнісної парадигми дидактичні та методичні підходи до побудови змісту навчання іноземних мов учнів початкової школи, окреслює основні напрями його трансформації з позицій цілей, предметних і процесуальних особливостей сучасної шкільної іншомовної освіти, зокрема методів, способів і засобів оволодіння навчальним матеріалом, форм і видів контролю рівня його засвоєння. Охарактеризовані дидактичні та методичні підходи можуть слугувати підґрунтям для побудови компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів початкової школи. Розглядається також здатність молодших школярів виконувати компетентнісно орієнтовані види навчальної комунікативної діяльності відповідно до їхніх вікових і психофізіологічних особливостей і тенденцій розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти. Акцентовано, що формування іншомовної комунікативної компетентності учнів початкової школи охоплює декілька видів діяльності та забезпечується набуттям ними навчального досвіду відповідно до їхніх вікових можливостей, інтересів і потреб.

Ключові слова: компетентнісно орієнтоване навчання; іноземні мови; початкова школа.

Постановка проблеми та її актуальність. Оновлення змісту навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ) пов'язується з деякими змінами у стратегічних напрямках розвитку сучасної шкільної освіти – спрямуванням навчальної діяльності на вироблення в учнів необхідних життєвих компетентностей, що в майбутньому давали б змогу випускникам школи комфортно почуватися в сучасному світовому мультилінгвальному та полікультурному просторі. Це об'єктивно зумовлюється низкою чинників, визначальним серед яких є тенденція на постійну інтенсифікацію міжнародних контактів у різноманітних сферах життєдіяльності. Важливе місце в цих трансформаційних процесах належить питанням визначення й упровадження у шкільну практику відповідного змісту навчання іноземних мов як засобів міжкультурного спілкування. Першочергово це пов'язується з активною переорієнтацією шкільної іншомовної освіти на компетентнісне, комунікативно-діяльнісне, особистісно орієнтоване та культурологічне спрямування. Цей факт змушує переосмислити науково-теоретичні підходи до вибору ефективних технологій і засобів оволодіння оновленим змістом навчання учнів початкової школи.

Як засвідчує науковий педагогічний досвід останнього десятиліття, компетентнісний підхід до навчання трансформується в суспільно значуще явище, яке стає пріоритетним у формуванні освітньої політики України, зокрема змісту освіти, засобів його засвоєння, усвідомленого ставлення до

результатів навчання та пошуку шляхів їх удосконалення. Отже, набуття учнями компетентностей – актуальна стратегія державної політики, що потребує кардинальних змін у різноманітних сферах освіти. Не обходить вона і початкову школу, де розпочинають формуватися навчальні дії, спрямовані на засвоєння особливостей життєдіяльності в сучасному світовому мобільному та глобалізованому просторі. Утім чи всі учні готові до виконання навчальних завдань, приймати нестандартні рішення в незвичайних життєвих ситуаціях, чи володіють вони вміннями та навичками успішного розв'язання непередбачених проблем, які можуть виникати в реальному житті під час входження в мультилінгвальне та полікультурне світове середовище? Вочевидь, ніхто не зможе дати абсолютно ствердну та вичерпну відповідь, оскільки складно, а подекуди й неможливо спрогнозувати результат, який об'єктивно зумовлюється різними чинниками впливу на його ефективність. Одними з них, а можливо й найголовнішими, є рівень умотивованості учнів початкової школи до оволодіння спроектованою навчальною діяльністю, спрямованою на засвоєння нового для них мовленнєвого коду, та їхні індивідуальні можливості для успішного її виконання.

Аналіз останніх наукових праць, присвячених проблемі. Питання компетентісно орієнтованого навчання не є новим для світового, зокрема європейського, соціуму. Різноманітні його аспекти як концептуальні орієнтири для здійснення змін у шкільній освіті розглядалися на різних державних і наукових рівнях стосовно різних навчальних курсів, зокрема й іноземних мов. Насамперед, це питання порушено в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти [4], де чітко зазначено про важливість побудови змісту навчання на засадах компетентісного підходу. Цей напрям став пріоритетним у змісті різноманітних декларацій і рекомендацій Ради Європи і, відповідно, державних освітніх документів європейських країн [8]. Помітне місце він почав займати в освітній політиці України: відбулися кардинальні зміни у визначенні цілей і змісту навчання, описано його характеристики відповідно до низки шкільних курсів, проведено окремі наукові дослідження в межах деяких тем і предметів, які вивчаються у школі. У державних документах, які зорієнтовують і регламентують освітню політику України (Доктрина розвитку освіти в Україні, Закон України «Про загальну середню освіту», Державні стандарти тощо), декларується компетентісна парадигма вітчизняної шкільної освіти і йдеться про формування компетентної особистості сучасного школяра. Базові положення компетентісного підходу до навчання викладено в наукових публікаціях українських учених-педагогів: Н. М. Бібік [1], В. Р. Ільченко [7], В. Г. Кременя [2], О. Я. Савченко [5], Ю. М. Швалба [13] та ін. Також цю проблему відображено у сфері іншомовної освіти (Н. П. Басай, Н. Ф. Бориско, Л. Я. Зеня, Л. В. Калініна, С. Ю. Ніколаєва, Т. К. Полонська, І. В. Самойлюкевич та ін.). Учені досліджують питання особливостей організації навчання на компетентісних засадах, висвітлюють свої погляди на побудову компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов, описують фрагменти змісту шкільних підручників з іноземних мов, діляться досвідом проведення уроків відповідно до компетентісного підходу тощо. Проте ми не

знайшли глибоких і переконливих досліджень у сфері компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов у початковій школі. Питання, що порушувалися деякими авторами наукових публікацій, побіжно розкривали зазначену проблему і здебільшого опосередковано були з нею пов'язані. Результати здійснених досліджень не були системними і не узагальнювалися.

Формулювання цілей статті. *Мета статті* – визначити та обґрунтувати лінгводидактичні засади компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Навчання іноземної мови в початковій школі (1–4 класи) розглядається як перший ступінь, який різнобічно співвідноситься з освітніми галузями основної та старшої школи, що свідчить про його цільове спрямування, неперервність і наступність у всьому шкільному курсі.

Головна мета навчання іноземної мови у початковій школі полягає у формуванні учнів як суб'єктів міжкультурної комунікації через оволодіння ними іншомовною комунікативною компетентністю та розвиток якостей вторинної мовної та полікультурної особистості.

Зазначена мета забезпечується лінгвістичним, мовленнєвим, соціокультурним і загальнонавчальним (навчально-пізнавальним) досвідом, узгодженим із віковими особливостями молодших школярів. На початковому етапі відбувається становлення психолінгвістичних механізмів іншомовної комунікативної компетентності, необхідних і достатніх для подальшого її розвитку, створюються засади для формування мовних навичок і мовленнєвих умінь в аудіюванні, говорінні, читанні, письмі. Засобами іноземної мови відбувається вплив на виховну, освітню та розвивальну сферу школярів.

Формування іншомовної комунікативної компетентності учнів початкової школи доцільно здійснювати шляхом паралельного і взаємопов'язаного навчання всіх видів мовленнєвої діяльності, із домінуванням усної основи навчання у 1-му класі. Відповідно до їхніх вікових особливостей пріоритетними є репродуктивні види навчальної роботи, які виконуються за зразком, інструкцією як орієнтовною основою діяльності. Утім, згідно з освітнім досвідом, здобутим у результаті просування в навчанні, поступово наголос робиться на продуктивних видах роботи, які спонукають учнів до творчого мислення, розвитку самостійності у визначенні мовного оформлення мовленнєвих продуктів і виборі способів їх засвоєння.

Зміст навчання забезпечується єдністю предметного, процесуального та емоційно-ціннісного компонентів і створюється на ідеях оволодіння іноземною мовою в контексті міжкультурної парадигми, що передбачає взаємопов'язане засвоєння мови і культури народу, що нею спілкується. Такий підхід зумовлює формування в учнів готовності до міжкультурної комунікації в межах типових сфер, тем і ситуацій спілкування, окреслених навчальною програмою [9]. Після закінчення 4-го класу учні досягають рівня А1, який характеризує результати навчальних досягнень у кожному виді мовленнєвої діяльності та узгоджується із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти [4].

За свідченням учених-педагогів, навчальна діяльність учнів початкової школи набуває специфічного змісту, що зумовлено особливостями формування та розвитку їхніх пізнавальних інтересів, поведінки, емоційно-вольової та мотиваційної сфер, своєрідним характером діяльності й мовлення [5]. Навчання стає для них домінуючою діяльністю. Вона зумовлює в їхній психіці трансформації, що охоплюють усі психофізіологічні особливості розвитку та об'єктивно потребують їх урахування під час визначення змісту навчання іноземної мови. Пріоритетними можна назвати такі [11]:

- підвищена емоційність, важлива роль образів у сприйманні та запам'ятовуванні нової мовної та культурологічної інформації під впливом емоційних вражень і афективних переживань, що зумовлює забезпечення освітнього процесу яскравими та чіткими малюнками/фотографіями, які сприяють ефективнішому засвоєнню іншомовного навчального матеріалу, зокрема під час застосування методу безперекладної семантизації для визначення значення нової лексичної одиниці та для презентації фотографії об'єкта, про який ідеться в тексті для читання – для чіткішого усвідомлення його сутності;

- незначна кількість у досвіді учнів раціональних прийомів виконання навчальної діяльності, що потребує широкого використання навчальних мовних і мовленнєвих опор для формування іншомовних комунікативних умінь і навичок;

- мимовільність уваги, низький рівень її концентрації та орієнтація на сильні подразники, якими можуть бути цікаві та доступні ілюстрації із нової для учнів культурологічної сфери країни/країн, мова якої/яких вивчається, та інші дидактичні засоби, котрі доцільно використовувати під час навчання;

- імпульсивність, реактивність, перевага збуджувальних процесів над гальмівними, що зумовлює раціональний добір дидактично доцільних і комунікативно спрямованих видів діяльності, які узгоджуються з віковими особливостями молодших школярів та їхніми інтересами, не викликають значних труднощів* під час навчання та вмотивовують його;

- здатність до запам'ятовування поки ще не повністю усвідомлюваної іншомовної інформації, що дає змогу засвоювати окремі іншомовні граматичні явища, не характерні рідній мові, на рівні лексичних одиниць, не аналізуючи їх структури – це буде зроблено на подальших етапах навчання, коли учні поступово оволодіватимуть психологічними механізмами роботи з подібним навчальним матеріалом;

- визначальна роль навчальної гри, що забезпечує можливість активізувати у процесі комунікації іншомовний навчальний матеріал і способи його засвоєння, формувати вміння самостійно добирати до процесу спілкування необхідні мовні одиниці;

*Навчання – це діяльність, яка завжди супроводжується певними труднощами, і дидактично доцільно, щоб учні навчилися самостійно їх долати, а тому вони мають узгоджуватися з їхніми віковими можливостями.

- схильність до копіювання, робота за зразком, здатність до наслідування в навчальних діях, що дає змогу заучувати нескладні автентичні зразки мовлення, що не містять кальок із рідної мови;
- незбалансованість аналітико-синтетичної діяльності, превалювання конкретного наочно-образного мислення, що зумовлює не використовувати вправи та завдання, котрі вимагають виконання складних аналітичних дій, ще не характерних учням молодшого шкільного віку;
- недостатній рівень розвитку операцій планування, узагальнення, систематизації, порівняння, усвідомленого ставлення до виконання творчих видів навчальної роботи, що спонукає до широкого використання мовних і мовленнєвих зразків як опору для успішного її здійснення, планів для підготовки висловлень (*suggestions* – англійською мовою, *sugerencias* – іспанською мовою) тощо.

Як стверджують психологи [6], а також проведені нами дослідження [11], окремі учні цієї вікової категорії здатні до усвідомленого здійснення деяких нескладних навчальних дій, що потребують операцій аналізу, порівняння, узагальнення тощо. Такі види діяльності ще не характерні абсолютно всім молодшим школярам, однак їх доцільно долучати до процесу навчання, диференціювати за складністю та трудністю засвоєння.

«Лінгводидактичний енциклопедичний словник» за редакцією А. М. Щукіна [14] трактує *іншомовну комунікативну компетентність* як здібність виконувати засобами іноземної мови актуальні для учнів завдання спілкування в побутовому, навчальному, виробничому і культурному житті; уміння користуватися фактами мови і мовлення для реалізації цілей спілкування. Учень володіє комунікативною компетентністю, якщо він у межах програмових вимог в умовах прямого чи опосередкованого контакту успішно досягає взаєморозуміння і взаємодії з носіями мови, що вивчається, відповідно до норм і традицій культури спілкування [14]. Основну сутність цієї категорії складають уміння й навички породжувати і сприймати іншомовні зразки мовлення, усвідомлювати форму і функції мовних одиниць, з допомогою яких вони конструюються. А це означає, що учні мають оволодіти лінгвістичними (мовними) знаннями і досвідом практичного їх застосування у практичній іншомовній (продуктивній та рецептивній) діяльності.

Значні зміни відбулися в галузі шкільного навчання іноземних мов упродовж останніх десятиліть. Це етап, коли було зроблено перші активні кроки, спрямовані на формування в учнів здібностей застосовувати й поглиблювати знання, уміння й навички відповідно до життєвої ситуації, що асоціюється із набуттям компетентності практичного використання набутого навчально-комунікативного досвіду, а також здатності до безперервного навчання і самовдосконалення, що узгоджується з умінням учитися. Практична (комунікативна) мета навчання іноземної мови, продекларована в державних навчальних програмах і відображена у змісті шкільних підручників нового покоління, стала першим проявом компетентісно орієнтованого навчання іншомовного спілкування у вітчизняній шкільній практиці. Комунікативно-діяльнісна стратегія навчання передбачає виконання навчальних дій,

спрямованих на формування в учнів умінь усвідомлено виконувати операції та дії, пов'язані із засвоєнням мовного матеріалу, здатність оцінити ситуацію, усвідомити проблему, планувати свою комунікативну поведінку, оцінювати її тощо. Такі види діяльності зумовлюють формування готовності застосовувати здобуті знання, сформовані вміння й навички, способи діяльності для виконання практичних, пізнавальних, комунікативних завдань. Притому визначальним є досвід самостійної роботи, що ґрунтується на засадах отриманих знань, коли важливим є не наявність цих знань, а вміння адекватно їх долучати до практичної діяльності під час генерування та сприймання іншомовних продуктів.

Іншомовна комунікативна діяльність не обмежується лише формуванням умінь та навичок вербальної взаємодії. Це значно ширше поняття, що потребує також набуття досвіду самостійної діяльності, зокрема оволодіння стратегіями використання двомовних словників з метою знаходження в них значень незнайомих слів, роботи з граматичними довідниками, пошуку з різних джерел, у тому числі і в мережі Інтернет, необхідної/додаткової інформації для підготовки мовленнєвих продуктів відповідно до комунікативних потреб, доцільного використання невербальних стратегій комунікації за умов дефіциту наявних мовних засобів тощо. Отже, формування іншомовної комунікативної компетентності охоплює декілька видів діяльності молодших школярів і забезпечується набуттям ними різнобічного навчального досвіду відповідно до їхніх вікових можливостей, інтересів і потреб, який дає змогу не тільки комфортно почуватися в реальних умовах іншомовної взаємодії в межах засвоєного тематичного, мовленнєвого та мовного матеріалу відповідно до вимог чинної навчальної програми, але й удосконалювати набутий досвід відповідно до власних комунікативних намірів. Саме в початковій школі формуються базові механізми, що забезпечують оволодіння усним і писемним мовленням, сприяють набуттю учнями загальнонавчального досвіду самостійно оволодівати мовою, зокрема вміти самостійно розв'язувати проблеми, пов'язані з формуванням і вдосконаленням умінь учитися, набуттям досвіду «виживати» у різноманітних сферах життєдіяльності, зміст яких визначається навчальною програмою.

Як зазначає О. Я. Савченко, серед ключових компетентностей, що формуються в молодших школярів, пріоритетним є вміння вчитися, оволодіння яким за відсутності цілеспрямованого формування становить для дітей значні труднощі [5]. Це зумовлює потребу в особливих видах і формах навчальної діяльності, які сприяли б успішному формуванню зазначеного вміння.

Окреслені та адаптовані нами до сучасної шкільної іншомовної освіти найтиповіші характеристики психологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку можуть слугувати науково-теоретичним підґрунтям для добору й організації компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов у початковій школі. На цьому етапі важливо зацікавити школярів змістом вивчення іноземної мови, викликати в них позитивне ставлення до предмета, умотивувати необхідність і значущість володіння іноземною мовою як неповторним засобом міжкультурного спілкування. Усі залучені для цього навчальні засоби повинні сприяти вихованню комунікативних потреб у пізнанні інших країн і народів, у

пошуку друзів не тільки для спілкування, а й для розв'язання найтипівіших проблем життєдіяльності.

Компетентнісний підхід до навчання іноземних мов учнів початкової школи зумовлює особливу організацію різних аспектів освітнього процесу. Пріоритетними ми визначили такі:

- оптимальний добір мовного та мовленнєвого матеріалу відповідно до іншомовних комунікативних потреб і вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку та його раціональне структурування за роками навчання;

- визначення комплексу навчальних дій, якими повинні оволодіти школярі під час набуття досвіду іншомовної комунікативної взаємодії;

- дидактично доцільний добір вправ і завдань як засобів оволодіння мовними операціями і мовленнєвими діями, що забезпечують виконання комунікативних намірів учнів у межах тем спілкування, окреслених чинною навчальною програмою, та їхніх індивідуальних можливостей;

- визначення списку навчальних стратегій, які повинні засвоїти й уміти самостійно керуватися ними молодші школярі для досягнення ефективної організації своєї навчальної діяльності та її раціоналізації у процесі оволодіння іншомовним спілкуванням;

- добір видів і форм навчальної діяльності, що характерні процесу реальної іншомовної комунікації в різних соціальних умовах мовленнєвої взаємодії відповідно до програмової тематики;

- визначення типового списку навчально-мовленнєвих ситуацій як засобів навчання, що орієнтують учнів на дотримання відповідної комунікативної поведінки під час іншомовної взаємодії в межах зазначених у навчальній програмі сфер і тем спілкування в різних соціально-комунікативних умовах;

- окреслення оптимального обсягу рідномовної та іншомовної соціокультурної інформації, ефективних видів і форм діяльності для навчання іншомовного спілкування у формі діалогу культур.

Досвід, якого набувають учні початкової школи у процесі навчання іноземних мов, повинен спрямовуватися на забезпечення їх прагматичною інформацією з таких питань:

- як організувати/підтримувати іншомовне спілкування в різних соціально-комунікативних умовах;

- які мають бути норми комунікативної поведінки за різних обставин спілкування;

- якими типовими мовленнєвими одиницями доцільно керуватися під час продукування висловлень у різних часових і локальних ситуаціях з різних тем (перезапитати, уточнити, висловити згоду/незгоду, радість/смуток тощо);

- які іншомовні мовленнєві зразки необхідно використовувати в різних умовах спілкування, зокрема з представниками різних соціальних статусів і груп, на зустрічах/зібраннях різного спрямування;

- як проявляти гнучкість своєї іншомовної комунікативної поведінки і які невербальні стратегії використовувати за умов дефіциту певного мовленнєвого досвіду;

- з яких джерел і якими способами самостійно здобувати інформацію для задоволення власних іншомовних комунікативних потреб;
- якими методами і в який спосіб удосконалювати власний іншомовний комунікативний досвід.

Учні оволодівають іноземною мовою в усній і писемній формі, засвоюють інформацію з різних сфер життєдіяльності чужомовних країн, порівнюють її з особливостями життя своєї країни (міжкультурна компетентність), роблять певні узагальнення і висновки, виконують навчальні дії, спрямовані на формування ключової компетентності учнів початкової школи вміння вчитися.

Звісно, що для деяких учнів молодшого шкільного віку окремі зазначені види діяльності можуть бути дещо складними (їх номенклатуру доцільно визначити експериментальним шляхом), утім долучення їх до змісту навчання має стати обов'язковим елементом роботи вчителів і авторів шкільних підручників. Також доцільно добирати доступні та цікаві для учнів цього віку форми навчальної діяльності, які вмотивовують їхню роботу на уроці і вдома, оскільки формування інтересу до презентованого змісту навчання є визначальним чинником впливу на мотивацію учнів початкової школи щодо вивчення іноземної мови [10].

Отже, зазначене вище дає змогу розглядати феномен іншомовної комунікативної компетентності учнів початкової школи як інтегративне утворення, на формування якого різнобічно впливають *цільовий, мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційно-оцінний, рефлексивний* аспекти. Кожний із них виконує свої функції і в комплексі вони сприяють формуванню іншомовної комунікативної компетентності учнів початкової школи. Зобразимо схематично (рис. 1) цю залежність і детальніше розглянемо її зміст.

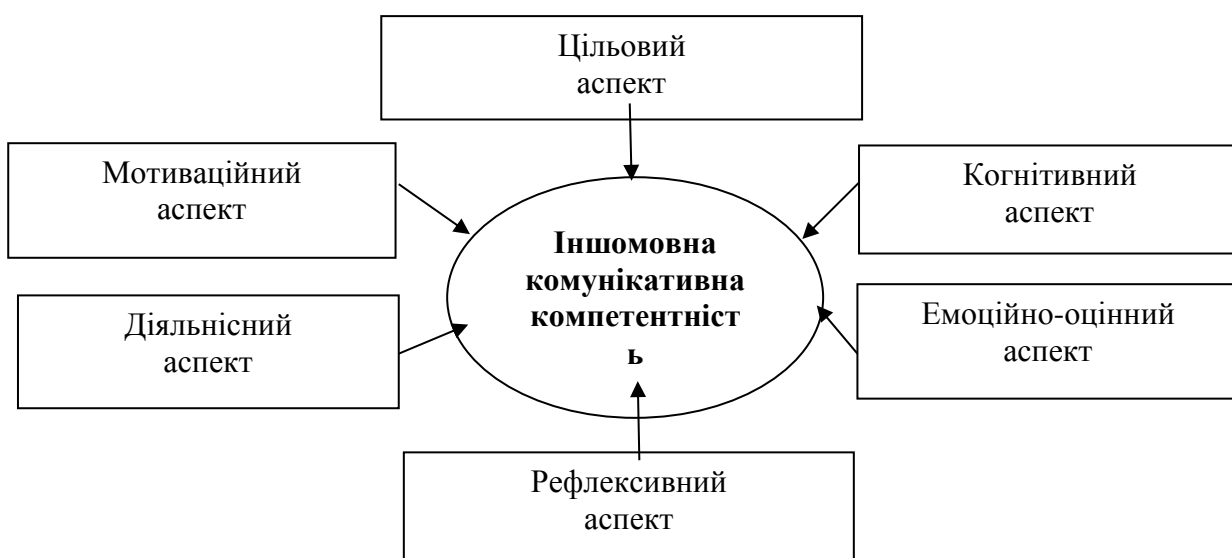

Рис. 1. Чинники впливу на формування іншомовної комунікативної компетентності учнів початкової школи

Цільовий аспект спрямовує навчальну діяльність учнів, окреслює рівні їхніх досягнень на певному етапі навчального процесу, зокрема вказує результати оволодіння мовними одиницями, видами мовленнєвої діяльності

(аудіюванням, говорінням, читанням, письмом) як у межах певної теми, так і після завершення навчального курсу в кожному класі. Як зазначалося раніше, кінцеві результати навчальних досягнень учнів під кінець 4-го класу мають відповідати рівню А1, визначеному Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти.

Мотиваційний аспект стимулює навчальну діяльність учнів. Особлива роль йому відводиться в першому класі, коли потрібно викликати зацікавленість у школярів до іноземної мови, сформувати ставлення до неї як до важливого засобу міжкультурного спілкування, доводити соціальну потребу обов'язкового володіння нею в сучасному глобалізованому мультилінгвальному та полікультурному світовому просторі.

Когнітивний аспект забезпечує учнів лінгвістичними, соціокультурними і загальнонавчальними знаннями про значення, форми та функції мовних одиниць, які використовуються у спілкуванні, про різні (у межах навчальної програми) історичні, культурні, побутові тощо об'єкти життєдіяльності країни/країн, мова якої/яких вивчається, про форми і способи самостійного вдосконалення навчального досвіду з метою оволодіння умінням учитися.

Діяльнісний аспект передбачає реалізацію тези «навчати іншомовного спілкування у спілкуванні», коли здобуті під час вивчення предмета теоретичні знання активно використовують у практичній іншомовній комунікативній діяльності.

Емоційно-оцінний аспект передбачає формування в учнів досвіду демонструвати своє ставлення до об'єктів спілкування, зокрема використовувати нормативні мовленнєві зразки, які навчають висловлювати позитивні та негативні почуття/емоції (радість/смуток, згоду/незгоду, задоволення/незадоволення тощо), давати власну оцінку суб'єктам спілкування та результатам їхньої діяльності тощо.

Рефлексивний аспект спонукає учнів до рефлексії, учить усвідомлено ставитися до своїх успіхів і невдач (адже навчання як провідна діяльність учнів початкової школи не завжди дає позитивні результати) та шукати шляхи вдосконалення власних навчальних досягнень.

Успішне впровадження компетентнісної парадигми навчання чужомовного спілкування різнобічно залежить від підручників, більше того, від вправ і завдань, які в них уміщено, оскільки саме вони репрезентують зміст дій, що мають виконувати школярі під час пред'явлення та активізації навчального матеріалу. Тільки дидактично доцільний їх добір і методично раціональна організація зможуть забезпечити ефективність набуття іншомовного комунікативного досвіду та успішне виконання цілей навчання, визначених чинною програмою для учнів 1–4-х класів. У процесі практичного виконання відповідних дій в індивідуальних, парних і групових формах роботи в молодших школярів формуються не тільки уявлення про лінгвістичні особливості чужої для них мови, але й набувається досвід мовленнєвої діяльності в різних ситуаціях спілкування. Тому вже в цей період варто долучати до навчання доступні для учнів інтерактивні види діяльності, зокрема рольові ігри, навчально-мовленнєві ситуації, парні та групові форми роботи, що

сприяють оволодінню практичним іншомовним досвідом, який може забезпечувати адекватну комунікативну поведінку в реальних умовах спілкування. Як засвідчують наші дослідження, дидактично доцільною формою пред'явлення такої інформації є *інструкції*. Їх зміст має узгоджуватися з програмною тематикою спілкування для кожного класу та віковими можливостями школярів. Окрім того, вони слугують орієнтовною основою для виконання навчальних дій. Після презентації змісту інструкцій доцільно пропонувати учням комунікативно спрямовані творчі завдання з метою практичної активізації отриманої інформації в навчальній комунікативній діяльності.

Як зазначають дослідники проблеми компетентнісного підходу в освіті, особливим виявом цього феномену є здатність учня до саморефлексії та самореалізації [6]. Тільки за умови, що ним буде усвідомлюватись навчальний матеріал, який підлягає засвоєнню, і він відчуватиме потребу в ньому, можливе досягнення позитивного результату. Для цього потрібно розвивати вміння проявляти ініціативу, схильність робити це за власним бажанням. Необхідно, щоб учень не тільки розумів значення іншомовної одиниці, але й володів навичками самостійно утворювати її форму й уміннями адекватно за певних потреб використовувати в комунікативній діяльності. А це означає, що навчальна робота має бути зорієнтована не на трансляцію знань, а на розвиток діяльнісних здатностей учня як пріоритетної характеристики компетентної особистості.

Комунікативна, освітня, виховна і розвивальна цілі навчання реалізуються в комплексі безпосередньо через навчальні тексти й діалоги як основні мовленнєві одиниці. Вони мають бути цікавими для школярів, невеликими за обсягом, не викликати втоми під час роботи з ними, містити змістовну і доступну для учнів інформацію та слугувати засобами узагальнення їхнього іншомовного досвіду.

Для успішної реалізації освітньо-розвивального потенціалу іноземної мови зміст навчання в початковій школі має сприяти тому, щоб процес залучення учнів до вивчення предмета збагачував їхній світогляд і давав змогу глибше розуміти власну культуру та її роль у духовному й моральному розвитку людства. Цьому різнобічно мають сприяти доступні для молодшого шкільного віку ілюстративні матеріали, що формують уявлення про інший світ, іншу культуру, умотивовують своїм змістом потребу пізнавати їх засобами іноземної мови.

Лексичний і граматичний матеріал доцільно пред'являти двома способами – індуктивним і дедуктивним – залежно від його складності та труднощів оволодіння. Якщо ці проблеми відсутні, то його вивчення варто розпочинати через функціональний контекст. Цей підхід узгоджується з комунікативним методом навчання і передбачає встановлення нероздільного зв'язку між значенням, формою і функцією мовної одиниці. Якщо ж вона викликає певні труднощі (зазвичай це граматичні явища, не характерні для рідної мови учнів, або ті, що мають суттєві розбіжності з їх аналогами в рідній мові), то навчання її доцільно здійснювати дедуктивним шляхом [10].

Розпочинаючи вивчення іноземної мови, учні початкової школи ще недостатньо володіють лінгвістичними поняттями рідної мови. Тому допускається, що частина граматичного матеріалу вивчається на рівні лексичних одиниць: окремі граматичні явища засвоюються в мовленнєвих зразках, і школярам не потрібно пояснювати морфологічні та синтаксичні зв'язки між частинами мови або структурними одиницями, що входять до зразка. Передбачається, що таку роботу буде проведено на подальших етапах, коли учні досягнуть певного лінгвістичного досвіду в рідній мові, який буде їм слугувати підґрунтям для усвідомленого оволодіння іншомовним матеріалом.

Важливою умовою успішного компетентісно орієнтованого навчання іноземної мови на початковому етапі є організація систематичного повторення вивченого матеріалу, яке доцільно здійснювати таким чином, щоб поступово в учнів розвивалися вміння аналізувати, систематизувати, моделювати, абстрагувати, порівнювати, узагальнювати, робити висновки. Цьому можуть слугувати уніфіковані для всього курсу схеми-моделі, зразки для пред'явлення граматичного матеріалу, регулярного його повторення та закріплення.

Як зазначалося раніше, оволодіння іноземною мовою передбачає паралельне і взаємопов'язане навчання всіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письма), коли кожний вид розглядається як мета і як засіб. Для цього доцільно використовувати відповідні вправи і завдання, виконання яких забезпечує комплексне оволодіння усним і писемним мовленням.

Зміст навчання іноземної мови створюється на ідеях оволодіння нею в контексті міжкультурної парадигми, що передбачає взаємопов'язане засвоєння мови і культури народу, що нею спілкується. Орієнтація на цю технологію зумовлена викликами та перспективами розвитку мульти- та полілінгвокультурної світової спільноти, в якій перебуває людина і яка стає невід'ємним імперативом сьогодення. У зв'язку з цим одним із основних завдань навчання на початковому етапі доцільно розглядати формування в учнів готовності та вмотивованого бажання брати участь у міжкультурній комунікації в межах найтипівіших сфер і тем спілкування та самовдосконалюватися в подальшому оволодінні іншомовною комунікативною діяльністю відповідно до власних викликів і потреб. Досягнення цієї перспективи забезпечує діяльність, спрямовану на розвиток полікультурної та мультилінгвальної мовної особистості школяра вже на початковому етапі його навчання у школі.

Висновки. Відповідно до зазначених вище науково-теоретичних положень окреслимо дидактичні та методичні підходи, які можуть слугувати підґрунтям для побудови компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів початкової школи. Отже, зміст навчання повинен мати такі характеристики:

- відповідати актуальним комунікативно-пізнавальним інтересам молодших школярів і відображати реальні потреби навчання іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування, бути максимально наближеним до умов і цілей реальної міжкультурної комунікації;

- стимулювати розвиток інтересів учнів молодшого шкільного віку та виховувати в них позитивне ставлення до іноземної мови, здійснювати вплив на їхню мотиваційну сферу;
- прилучати учнів не тільки до нового для них мовного коду, але й до культури народу, носія мови, що забезпечується усвідомленням найголовнішої спільності та розбіжностей між чужою і рідною культурою, відповідно до цього навчання поступово має організовуватися у формі діалогу культур;
- урахувати досвід оволодіння школярами рідною мовою, забезпечувати випереджальне вивчення останньої, а також будувати зміст навчання на загальнонавчальному досвіді, набутому школярами під час оволодіння іншими предметами (міжпредметні зв'язки);
- забезпечувати освітні, виховні та розвивальні потреби школярів, у тому числі стимулювати їхню самостійну діяльність, спонукати до рефлексії щодо якості власних навчальних досягнень, активізувати пошук способів і вмотивовувати потребу їх удосконалення.

Отже, формування іншомовної комунікативної компетентності учнів початкової школи охоплює декілька видів діяльності та забезпечується набуттям ними навчального досвіду відповідно до їхніх вікових можливостей, інтересів і потреб, який дає змогу оволодівати культурою іншомовної взаємодії в межах тематичного, мовленнєвого та мовного матеріалу відповідно до вимог чинної навчальної програми й удосконалювати набутий досвід згідно із власними комунікативними намірами.

Перспективною темою подальшого дослідження порушеної проблеми можуть стати питання визначення дидактичних і методичних підходів до наукового обґрунтування та практичного розроблення навчального іншомовного комунікативного середовища для формування іншомовної комунікативної компетентності учнів початкової школи.

Використані джерела

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 45–50.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
3. Кремень В. Г. У змісті шкільної освіти мають відбутися зміни / В. Г. Кремень // Дзеркало тижня. – 2015. – № 9.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 261 с.
5. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра : посібник / О. Я. Савченко. – К. : Педагогічна думка, 2014. – 176 с.
6. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М., 2004. – 42 с.
7. Ільченко В. Р. Компетентнісна модель освітньої галузі як необхідна умова ефективної освіти / В. Р. Ільченко // Український педагогічний журнал. – 2015. – № 1. – С. 163–170.
8. Ключевые компетенции для обучения в течение всей жизни – европейские рамочные установки: рекомендации парламента и Совета Европы от 18 декабря 2006 года. О

ключевых компетенциях обучения в течение жизни (2006/962/ЕС) // Адукатар. – 2008. – № 1 (13). – С. 14–18.

9. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 1–4 класи. – К. : Вид. дім «Освіта», 2012. – 49 с.

10. Редько В. Г. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів початкової школи : науково-методичний посібник / В. Г. Редько. – К. : Генеза, 2006. – 136 с.

11. Редько В. Г. Молодші школярі ... Які вони? (Залежність ефективності навчання іноземних мов учнів початкової школи від їхніх вікових особливостей) / В. Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 1 (3). – С. 22–30.

12. Топузов О. М. Компетентнісний підхід – стрижень наукових інновацій у навчанні / О. М. Топузов // Освіта України. – 2016.

13. Швалб Ю. Психологічні аспекти компетентнісного підходу в освіті / Ю. Швалб // Вища школа. – 2010. – № 1. – С. 31–36.

14. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 единиц / А. Н. Щукин. – М. : Астрель / АСТ: Хранитель, 2007. – 746 с.

References

1. Bibik N. M. Kompetentnisnyi pidkhd: refleksyvnyi analiz zastosuvannia / N. M. Bibik // Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukraïnski perspektivy: Biblioteka z osvitoi polityky / pid zah. red. O. V. Ovcharuk. – K. : «K.I.S.», 2004. – S. 45–50.

2. Kremen V. H. Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiini aspekty. Stratehiia. Realizatsiia. Rezultaty / V. H. Kremen. – K. : Hramota, 2005. – 448 s.

3. Kremen V. H. U zmisti shkilnoi osvity maiut vidbutysia zminy / V. H. Kremen // Dzerkalo tyzhnia. – 2015. – № 9.

4. Zahalnoevropeiski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia / [nauk. red. S. Iu. Nikolaieva]. – K. : Lenvit, 2003. – 261 s.

5. Savchenko O. Ya. Uminnia vchytysia – kliuchova kompetentnist molodshoho shkoliara : posibnyk / O. Ya. Savchenko. – K. : Pedagogichna dumka, 2014. – 176 s.

6. Zymniaia Y. A. Kliuchevye kompetentnosti kak osnova kompetentnostnogo podkhoda v obrazovanii / Y. A. Zymniaia. – M., 2004. – 42 s.

7. Ilchenko V. R. Kompetentnisna model osvitoi haluzi yak neobkhdna umova efektyvnoi osvity / V. R. Ilchenko // Ukraïnskyi pedagogichnyi zhurnal. – K. : Instytut pedagogiky NAPN Ukrainy. – 2015. – № 1. – S. 163–170.

8. Kliuchevye kompetentsii dlia obuchenia v techenye vsei zhyzny – evropeiskye ramochnie ustanovky: rekomendatsy parlamenta y Soveta Evropy ot 18 dekabria 2006 hoda. O kliuchevykh kompetentsiyakh obuchenia v techenye zhyzny (2006/962/ES) // Adukatar. – 2008. – № 1 (13). – S. 14–18.

9. Redko V. H. (kerivnyk avtorskoho kolektyvu). Navchalni prohramy dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Inozemni movy. 1–4 klasy. – K. : Vyd. dim «Osvita», 2012. – 49 s.

10. Navchalni prohramy dlia spetsializovanykh shkil iz pohlyblenym vyvchenniam inozemnykh mov. 1–4 klasy. – K. : Vyd. dim «Osvita», 2012. – 39 s.

11. Redko V. H. Molodshi shkoliari ... Yaki vony? (Zalezhnist efektyvnosti navchannia inozemnykh mov uchniv pochatkovoï shkoly vid yikhnikh vikovykh osoblyvostei) / V. H. Redko // Inozemni movy v navchalnykh zakladakh. – 2003. – № 1 (3). – S. 22–30.

12. Topuzov O. M. Kompetentnisnyi pidkhd – stryzen naukovykh innovatsii u navchanni / O. M. Topuzov // Osvita Ukrainy. – 2016.

13. Shvalb Yu. Psykholohichni aspekty kompetentnisnogo pidkhodu v osviti / Yu. Shvalb // Vyshcha shkola. – 2010. – № 1. – S. 31–36.

14. Shchukyn A. N. Lnhvodydaktycheskyi entsyklopedycheskyi slovar: bolee 2000 edynyts / A. N. Shchukyn. – M. : Astrel/AST: Khrarytel, 2007. – 746 s.

Редько В. Г.

КОМПЕТЕНТНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ: ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье автор определяет и обосновывает в соответствии с компетентностной парадигмой дидактические и методические подходы к конструированию содержания, указывает на основные направления его трансформации с позиций целей, предметных и процессуальных особенностей современного школьного иноязычного образования, в частности методов, способов и средств овладения учебным материалом, форм и видов контроля уровня его усвоения. Установленные дидактические и методические подходы могут служить для построения компетентностно-ориентированного обучения иностранным языкам учащихся начальной школы. Рассматривается также способность младших школьников выполнять компетентностно-ориентированные виды учебной коммуникативной деятельности в соответствии с возрастными и психофизиологическими особенностями и тенденциями развития современного школьного иноязычного образования. Акцентируется, что формирование иноязычной коммуникативной компетентности учащихся начальной школы охватывает несколько видов деятельности и обеспечивается приобретением ими учебного опыта в соответствии с возрастными возможностями, интересами и потребностями школьников.

Ключевые слова: коммуникативно-ориентированное обучение; иностранные языки; начальная школа.

Redko V.

COMPETENCE-BASED TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES AT PRIMARY SCHOOL: LINGUAL AND DIDACTIC ASPECTS

The article deals with lingual and didactic aspects of competence-based foreign language teaching at primary school. Teaching foreign languages at primary school (1st-4th classes) is examined as the first degree that is correlated with educational spheres of basic and senior schools. The principal aim of teaching foreign languages at primary school is in forming students as subjects of cross-cultural communication through mastering by them foreign communicative competence and development of qualities for secondary language and multicultural personality. The author's views, outlined in the article, are based on age peculiarities and psycho-physiological characteristics of primary school children as well as current development trends of modern school education. In accordance with their age features the priority is given to reproductive types of educational work that are fulfilling according to sample, by instruction as an approximate basis of activity. However, according to world experience productive types of work are gradually emphasized, which predetermine students to creative thinking and development of independent work.

Considerable changes took place in the sphere of school foreign language teaching during the last decades. This stage is characterized by the first active steps of forming students' capabilities to apply and deepen knowledge, ability and skills in accordance with vital situations. Competence-based approach to teaching foreign languages of primary school students predetermines a special organization of different aspects of educational process. The author of this article examines the phenomenon of foreign communicative competence of primary school students as integrative formation which depends on influence of a special purpose, motivational, cognitive, operative, emotionally-evaluative and reflexive aspects. The detailed description of these aspects in relation to teaching foreign languages to primary school students is described. The author outlines didactic and methodical approaches that can be a basis for the construction of communicative-based foreign languages teaching of primary school children. Thus, the formation of foreign communicative competence to primary school students includes a few types of activity and is provided by acquisition of educational experience in accordance with their age possibilities, interests and necessities.

Keywords: communicative-based teaching; foreign languages; primary school.